Jan Jerzy Buzek (1874-1940), polski lekarz i poseł na Zaolziu

Jan Jerzy Buzek (1874-1940), a Polish doctor and Member of Parliament in the borderland of Poland and Czechoslovakia

Józef Słowik, Tadeusz Hławiczka, Kazimierz Santarius

Olbrachcice, Zaolzie

Streszczenie: Artykuł zaznajamia z postacią Jana Jerzego Buzka (1874-1940), polskiego lekarza z pogranicza Polski i Czechosłowacji, tzw. Zaolzia. Ukończył studia lekarskie na Uniwersytecie w Krakowie. Pracował jako lekarz górników w Dąbrowie. Był organizatorem szkół średnich dla polskiej młodzieży, a podczas okupacji hitlerowskiej członkiem polskiego ruchu oporu na Zaolziu. W 1940 r. został aresztowany i zesłany do obozu koncentracyjnego w Dachau, gdzie zmarł z głodu i wyczerpania.

Abstract: This article presents Jan Jerzy Buzek (1874-1940), a Polish doctor from the borderland of Poland and Czechoslovakia, so called Zaolzie. He graduated from the Faculty of Medicine of the University in Cracow. He was the doctor for miners in the town of Dąbrowa. He developed an education system for Polish secondary school children. During the second world war he was an active member of the Polish resistance movement in the borderland of Poland and Czechoslovakia. In 1940 he was arrested and sent to the concentration camp in Dachau where he died from hunger and exhaustion.

Słowa kluczowe: historia medycyny, wojna światowa, Zaolzie, Dachau, Jan Jerzy Buzek

Key words: history of medicine, world war, Zaolzie, Dachau, Jan Jerzy Buzek

Działacz społeczny i polonijny, lekarz, urodził się 23 marca 1874 r. w Cieszynie (27 marca 1874 r. w Dąbrowie – wg akt obozu w Dachau). Pochodził z polskiej patriotycznej rodziny ewangelickiej. Był synem Andrzeja, rolnika z Końskiej koło Trzyńca, i Marii, z domu Kajzar. Po ukończeniu niemieckiego gimnazjum w Cieszynie zamierzał początkowo poświęcić się zawodowi nauczycielskiemu i nawet zapisał się na Wydział Filozoficzny Wszechnicy Jagiellońskiej w Krakowie. Jednak już w pierwszym semestrze zmienił swój zamiar, porzucił filozofię klasyczną

i przeszedł na Wydział Medyczny, gdzie 22 lipca 1901 r. otrzymał dyplom doktora wszech nauk lekarskich. Zaraz po studiach nosił się z zamiarem poświęcenia się pracy naukowej, dlatego pozostał w Krakowie jako asystent w klinice prof. Henryka Jordana. Później przeniósł się do szpitala dr. Bohdanika w Białej. Gdy jednak w Dąbrowie na Śląsku Cieszyńskim powstała możliwość objęcia stanowiska lekarza gminnego z perspektywą uzyskania stanowiska lekarza górniczego, dr Buzek nie wahał się ani chwili i osiedlił się w Dąbrowie, gdzie miał już pracować aż do swej śmierci. Od wczesnej młodości bardzo pociągała go praca społeczna. Już w gimnazjum należał do tajnej organizacji młodzieży polskiej „Jedność". Podczas studiów na Uniwersytecie Krakowskim był prezesem Stowarzyszenia Akademików Polskich na Śląsku „Znicz" (1897-1898).

Dom Buzka w Dąbrowie stał się prawdziwym symbolem polskości. Było wtedy w Zagłębiu sporo polskich rodzin, pracowało sporo młodych, narodowo uświadomionych nauczycieli, dzięki czemu mogła się tam rozwinąć praca narodowa. Stanowiła ona skuteczną zaporę przeciw naciskowi wywieranemu na górników przez czeskich inżynierów i dyrektorów zatrudnionych w kopalniach przez ich niemieckich właścicieli. W pracy tej, obok Buzka, brał udział również inż. Józef Kiedroń, późniejszy polski minister handlu. Wtedy wśród górników w Zagłębiu głęboko zapuściła swe korzenie Macierz Szkolna, wspierana przez Polską Partię Socjaldemokratyczną, której przewodzili: poseł Tadeusz Reger i lekarz, ideowiec, dr Ryszard Kunicki. W domu dr. Buzka rzucono między innymi myśl założenia polskiej szkoły średniej w Orłowej, urzeczywistnioną rychło przez powstanie polskiego gimnazjum realnego (1909 r.). Oprócz gimnazjum powstały w tym okresie liczne ochronki, szkoły powszechne, wydziałowe oraz szkoła górnicza w Dąbrowie. Właśnie tam, w polskiej Szkole Górniczej i w Szkole Gospodarstwa Domowego w Orłowej, dr Buzek wykładał higienę, prócz tego brał żywy udział w przeróżnych imprezach oświatowych i licznych wtedy kursach handlowych.

Dr Buzek zainicjował również powstanie polskiego Związku Starych Strzech „Znicz", koleżeńskiego stowarzyszenia mającego na celu niesienie pomocy ubogim studentom. Przez wiele lat był prezesem tego związku. Wszystko to uległo gwałtownej zmianie po wybuchu I wojny światowej, w czasie której dr Buzek służył w armii austriackiej. Za skuteczne zwalczanie chorób zakaźnych został odznaczony medalem wojskowym. Wojna miała dla Śląska bolesne następstwa. Lud Śląski uważał za rzecz naturalną, że po rozpadzie Monarchii Austrowęgierskiej przyłączy się do Polski. W następstwie powszechnie znanych wydarzeń stało się inaczej i wielu Polaków zmuszonych było po 1918 r. opuścić swój kraj rodzinny. Zostali tu, obok profesorów gimnazjum orłowskiego, dr Jan Buzek w Dąbrowie i dr Wacław Olszak w Karwinie.

Po podziale Śląska Cieszyńskiego (28 lipca 1920 r.) dr Buzek rzucił się ze zdwojoną energią w wir pracy społecznej. Pracował w Zarządzie Głównym Macierzy Szkolnej, gdzie od 1921 r. był skarbnikiem. Był współzałożycielem i prezesem (od 1931 r.) Stronnictwa Ludowego, które działało głównie w ewangelickim środo-

wisku drobnomieszczańsko-inteligenckim. Z ramienia tego Stronnictwa został w dniu 29 października 1929 r. wybrany na posła do Zgromadzenia Narodowego Czechosłowacji w Pradze (kadencji 1929-1935). Jako poseł był obrońcą praw ludności polskiej w Czechosłowacji. Mandat poselski objął krótko po przebyciu ciężkiej choroby. Pojawiły się bowiem u niego poważne skutki przemęczenia i wylewu krwi do mózgu. Jego najbliższe otoczenie obawiało się, czy ciężar obowiązków posła, które na siebie bierze, nie zagrozi poważniej jego zdrowiu, nadszarpniętemu przez wyczerpującą pracę zawodową. Okazało się jednak, że zmiana zajęcia wpłynęła bardzo korzystnie na jego organizm. Będąc w Pradze miał możliwość korzystania z odpoczynku i snu nieprzerywanego przez telefon służbowy, czy dzwonek domowy, co pozwoliło mu odzyskać dawne siły. W swoim pierwszym wystąpieniu w Parlamencie, 27 maja 1930 r., poseł Buzek omówił wszystkie dotąd niezałatwione sprawy i bolączki polskiej ludności. Z trybuną parlamentarną pożegnał się w dniu 5 kwietnia 1935 r. wystąpieniem skierowanym przeciwko ustawie o nowej ordynacji wyborczej, która ludności polskiej znacznie utrudniała zdobycie mandatu poselskiego. W 1934 r. nie zawahał się demonstracyjnie wystąpić z klubu parlamentarnego Czeskiej Partii Socjalistycznej, którego był członkiem, gdy jego interpelacje nie znalazły poparcia ze strony tego klubu. Jako poseł czynił starania w Radzie Ministrów w Pradze o upaństwowienie gimnazjum orłowskiego. W trakcie całej kadencji Buzek wystąpił ośmiokrotnie z mową poselską. Wspólnie z drugim polskim posłem, Emanuelem Chobotem, podali czternaście wniosków i interpelacji, uczestniczyli w ponad trzystu posiedzeniach sejmowych, a ponad dziewięćset razy interweniowali w różnych ministerstwach w sprawach szkolnych, obywatelskich, gospodarczych i innych.

Dr Buzek był przewodniczącym Związku Harcerstwa Polskiego w Czechosłowacji, współpracował z Polskim Towarzystwem Gimnastycznym „Sokół", z Rodziną Opiekuńczą, Związkiem Polskich Straży Pożarnych, Polskim Zborem Ewangelickim w Orłowej i Towarzystwem Ewangelickim Oświaty Ludowej. Dał się też poznać w polskich czasopismach jako publicysta, popularyzator medycyny i higieny. Po powołaniu w 1935 r. Rady Naczelnej Polaków w Czechosłowacji jako instytucji kierowniczej i nadrzędnej wszystkich polskich stronnictw, stowarzyszeń gospodarczych i kulturalno-oświatowych, dr Buzek został wybrany na pierwszego wiceprezesa, prezesem został dr Wacław Olszak.

Po zajęciu Śląska przez Niemców w 1939 r. usiłował bronić ludności polskiej wobec władz okupacyjnych, licząc na swój autorytet byłego posła. Przyśpieszyło to zapewne jego aresztowanie 12 kwietnia 1940 r. w ramach tzw. akcji Tannenberg. Dnia 28 kwietnia 1940 r. zamknęły się za nim bramy obozu koncentracyjnego w Dachau (nr obozowy Ślązak-P 14631), następnie 5 czerwca 1940 r. przeniesiony został do Mauthausen i znowu do Dachau (15 sierpnia 1940 r.). Zmarł z wycieńczenia w wyniku krwawej biegunki 24 listopada 1940 r. Przed śmiercią powiedział do współwięźnia: „(…) Czterdzieści lat patrzyłem śmierci w oczy, ale dzisiaj mi nikt nie da pomocy. Ratowałem ludzi, jak mogłem, ale dzisiaj nikt mnie nie uratuje.

Zaślepłem na lewe oko". Do współwięźnia Jana Sembola powiedział w formie testamentu: „Mam do żony taką prośbę, żeby mi nie brała za złe, że pragnę, by prochy moje były złożone w Bystrzycy w grobie mej pierwszej żony. Była to moja pierwsza miłość i myśmy nie mieli między sobą żadnych rodzinnych nieprzyjemności. Synów pozdrawiam, żeby wytrzymali i żeby swej polskości nie zatarli. Ja byłem polskim posłem, więc pozdrawiam dzisiaj wszystkich Polaków u nas, żeby wiedzieli, że umieram jak ten ostatni dziad, na co sobie nie zasłużyłem. Teraz już nikt by mnie nie poznał w obozie" (według Józefa Ondrusza).

Buzek ważył przed aresztowaniem 118 kg, w obozie schudł do 45-50 kg. Przed śmiercią, pomimo wysokiej gorączki, został wystawiony na mróz i skopany przez wartownika SS. Zmarł wkrótce po wniesieniu go do baraku. Prochy odesłane rodzinie, pochowano zgodnie z życzeniem w Bystrzycy nad Olzą w grobie pierwszej żony, Anny z domu Michejda, zmarłej w 1909 r. po urodzeniu drugiego syna, siostry Kornela Michejdy, chirurga, profesora Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, następnie prof. AM w Gdańsku.

Miał dwóch synów: Jana, pracownika w służbach dyplomatycznych, który zmarł w Kanadzie, oraz Władysława, inżyniera, uczestnika obrony Helu w 1939 r., który spędził wojnę w obozie jenieckim, a następnie wyjechał do USA, gdzie zamieszkał i zmarł. Obaj synowie zostali pochowani w grobie rodzinnym w Bystrzycy. Z kolei syn Władysława i Heleny z domu Szczepańskiej, a więc wnuk Jana Jerzego Buzka – Janusz, był inżynierem w USA i miał troje dzieci: Teresę Annę, Monikę i Marka Andrzeja. Miał dwóch braci: bliźniaka Jerzego, inżyniera, dyrektora huty w Węgierskiej Górce i profesora AGH w Krakowie, który zmarł 2 lutego 1939 r., a także Karola, rolnika w Bystrzycy nad Olzą, który wojnę przeżył w oflagu.

Piśmiennictwo:

Urzędowy Spis Lekarzy, Warszawa 1939, s. 25.

Brożek K., Dr Jan Buzek, „Przegl. Lek." 1980, s. 187-189.

Brożek K., Ornatowski J., Próba zestawienia strat wśród lekarzy Śląska i Zagłębia Dąbrowskiego (1939-1945), „Przegl. Lek." 1978, s. 135.

Czterdzieści lat Polskiego Gimnazjum Realnego w Orłowej. 1909-1949, Orłowa 1949, s. 14-17.

Gliński J. B., Słownik biograficzny lekarzy i farmaceutów ofiar drugiej wojny światowej, Wrocław 1997, s. 48-49.

Głowacki W. W. (red.), Wspomnienia farmaceutów, Kraków 1975, s. 26.

Michejda K., Wspomnienia chirurga, 1986, s. 60, 270.

Ofiary okupacji hitlerowskiej i wojny 1939-1945 w powiecie Karwina. Oprac. L. Bem, Karwin 1995, s. 77.

Ondrusz J., Żywe testamenty z Karwiny, „Zwrot" 1980, 372, s. 64.

Popiołek F., Śp. Jan Buzek, „Pol. Gaz. Lek." 1946, s. 5.

Wyciąg z akt obozu w Dachau.

Zahradnik S., Działalność polskich posłów Jana Buzka i Emanuela Chobota w III kadencji wyborczej, Kalendarz Śląski 1999, Czeski Cieszyn 1998, s. 107-111.

Tenże, Zaolziańskie ofiary okupacji hitlerowskiej, Opole 1988.